

Datum van
inontvangstneming

:

16/08/2021

Zaak C-388/21

Verzoek om een prejudiciële beslissing

Datum van indiening:

23 juni 2021

Verwijzende rechter:

Landgericht Erfurt (Duitsland)

Datum van de verwijzingsbeslissing:

17 juni 2021

Verzoekende partij:

A

Verwerende partij:

B

Landgericht Erfurt (rechter in eerste aanleg Erfurt, Duitsland)
[omissis]

Beslissing

tot verwijzing naar het

Hof van Justitie van de Europese Unie

In het geding tussen

A _____
– verzoeker –

[omissis]

en

B _____
– verweerster –

[omissis]

betreffende schadevergoeding ten gevolge van het „dieselschandaal”

heeft de 8. Zivilkammer (achtste kamer voor civiele zaken) van het Landgericht Erfurt [omissis]

[omissis]

de volgende beslissing gegeven:

- I. De behandeling van de zaak wordt geschorst.
- II. Het Hof van Justitie van de Europese Unie wordt krachtens artikel 267 VWEU verzocht om een prejudiciële beslissing over de volgende vragen:

- 1) Hebben artikel 18, lid 1, artikel 26, lid 1, en artikel 46 van richtlijn 2007/46/EG, junctis de artikelen 4, 5 en 13, van verordening (EG) nr. 715/2007 ook tot doel de belangen van individuele kopers van motorvoertuigen en hun vermogen te beschermen? Behoort daartoe ook het belang van een individuele koper van een voertuig dat hij geen voertuig koopt dat niet in overeenstemming is met de vereisten van het Unierecht, in het bijzonder een voertuig dat is uitgerust met een verboden manipulatie-instrument als bedoeld in artikel 5, lid 2, van verordening (EG) nr. 715/2007?

- 2) Vereist het Unierecht, in het bijzonder het doeltreffendheidsbeginsel en de Europese grondrechten alsmede eigen rechten van de natuur, dat bij elk geval van verwijtbaar opzettelijk handelen of nalaten door de fabrikant van het voertuig met betrekking tot het in het verkeer brengen van een voertuig dat is uitgerust met een in artikel 5, lid 2, van verordening (EG) nr. 715/2007 bedoeld verboden manipulatie-instrument, de koper van het voertuig jegens de fabrikant een civielrechtelijke aanspraak op schadevergoeding heeft?

A. Feiten en hoofdgeding

Het hoofdgeding is één van de talrijke zaken in het kader van het „dieselschandaal”, waarbij in heel Europa schadevergoeding wordt gevorderd van fabrikanten van voertuigen of motoren met een verboden manipulatie-instrument.

In juli 2017 kocht verzoeker een tweedehandsauto van het type Mercedes-Benz GLK 200 CDI bij een autodealer. Het voertuig is uitgerust met een van verweerster afkomstige dieselmotor, type OM 651, met Euro 5 emissieniveau.

Verzoeker vordert dat verweerster wordt veroordeeld tot betaling van 8 457,47 EUR en hem vrij te stellen van de verplichtingen uit de lening, ten belope van 15 528,32 EUR, tegen gelijktijdige afgifte van het voertuig.

Het voertuig beschikt over een temperatuurafhankelijke besturing van de uitlaatgasrecirculatie, hetgeen betekent dat de uitlaatgasrecirculatie bij lagere buitentemperaturen gereduceerd wordt (zogenoemde „thermovenster”), wat leidt tot een hogere uitstoot van NO_x (stikstofdioxide).

B. Toepasselijke voorschriften van Duits recht

De voor de beslechting van het geding relevante bepalingen van Duits recht luiden als volgt:

§ 823 BGB (*Bürgerliches Gesetzbuch*; burgerlijk wetboek)
Schadevergoedingsplicht

(1) Hij die opzettelijk of uit nalatigheid het leven, het lichaam, de gezondheid, de vrijheid, de eigendom of enig ander recht van een derde wederrechtelijk aantast, is verplicht de daaruit voortvloeiende schade aan de ander te vergoeden.

(2) Dezelfde verplichting geldt voor degene die handelt in strijd met een wet die strekt tot bescherming van een ander. Indien volgens de wet het daarmee strijdige handelen ook zonder schuld mogelijk is, geldt de schadevergoedingsplicht alleen in geval van schuld.

§ 826 BGB *Opzettelijke handeling in strijd met de goede zeden*

Hij die een ander opzettelijk schade toebrengt op een wijze die in strijd is met de goede zeden, is jegens die ander gehouden tot schadevergoeding.

C. Relevantie van de prejudiciële vragen voor de beslechting van het geding

Bij het „thermovenster” van het litigieuze voertuig gaat het volgens de voorlopige beoordeling van de verwijzende rechter om een verboden manipulatie-instrument in de zin van artikel 5, lid 2, tweede volzin, onder a), juncto artikel 3, punt 10, van verordening nr. 715/2007. Het gebruik van een dergelijk manipulatie-instrument doet de vraag rijzen of uit het Unierecht – door een beschermende of rechtstreekse werking ervan – een civielrechtelijke aanspraak van de koper van het voertuig voortvloeit, zelfs in het geval waarin door de fabrikant enkel door nalatigheid inbreuk op het Unierecht is gemaakt. Of de onderhavige vordering slaagt, hangt af van het antwoord op deze vraag, aangezien een aansprakelijkheid wegens schade veroorzaakt door een opzettelijke handeling die in strijd is met de goede zeden in de zin van § 826 BGB waarschijnlijk niet in aanmerking komt. Het Hof heeft deze prejudiciële vraag nog niet beantwoord. Tevens gaat het niet om een acte clair.

1. Eerste prejudiciële vraag

De eerste vraag strekt ertoe te vernemen of het Unierecht ook tot doel en strekking heeft de individuele koper van een voertuig met een verboden manipulatie-instrument te beschermen. In dat geval kent het Duitse recht namelijk in beginsel een aanspraak op schadevergoeding toe op grond van § 823, lid 2, BGB.

Een aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad van verweerster zou kunnen voortvloeien uit § 823, lid 2, BGB, juncto artikel 18, lid 1, artikel 26, lid 1, en artikel 46 van richtlijn 2007/46 en de artikelen 4, 5 en 13 van verordening nr. 715/2007. Dit vereist dat deze bepalingen, afzonderlijk of in hun geheel beschouwd, kunnen worden aangemerkt als „Schutzgesetz” (beschermende wet).

Met betrekking tot de voorwaarden van een „Schutzgesetz” heeft het Bundesgerichtshof (hoogste federale rechter in burgerlijke en strafzaken, Duitsland) in zijn verzoek om een prejudiciële beslissing in het geding betreffende borstimplantaten het volgende uiteengezet [ommissis]:

„Volgens vaste rechtspraak van het Bundesgerichtshof kan een norm worden aangemerkt als Schutzgesetz in de zin van § 823, lid 2, BGB, wanneer zij naar doel en inhoud op zijn minst ook ertoe dient particulieren of een groep personen te beschermen tegen schending van een bepaald bij wet beschermd recht. Niet de werking is daarbij relevant, maar de inhoud en het doel van de wet alsook of de wetgever bij de vaststelling van de wet precies rechtsbescherming, zoals die waarop wegens de gestelde schending aanspraak wordt gemaakt, heeft beoogd of tenminste mede heeft beoogd ten gunste van particulieren of een bepaalde groep personen. Het volstaat dat de norm mede strekt tot bescherming van het litigieuze belang van de particulier, hoewel zij in eerste instantie strekt tot bescherming van het algemeen belang. Daar staat tegenover dat de werkingssfeer van het Schutzgesetz zich niet onbeperkt mag uitbreiden. Derhalve volstaat het niet dat de individuele bescherming door toepassing van de norm automatisch objectief kan worden bereikt; zij moet veeleer binnen de opzet van de norm liggen. Bovendien moet het in het leven roepen van een individueel recht op schadevergoeding zinvol zijn en aanvaardbaar lijken in de zin van het aansprakelijkheidsstelsel in zijn geheel, waarbij in een alomvattende beoordeling van de normatieve context waarvan de norm deel uitmaakt, moet worden nagegaan of de wetgever kan hebben beoogd dat wie het beschermde belang schendt, aansprakelijk is uit onrechtmatige daad met alle daarbij horende bewijslastverlichtingen ten gunste van de gelaedeerde. ”

In het onderhavige verband rijst derhalve de vraag of het Unierecht in zijn geheel, met name artikel 18, lid 1, en artikel 26, lid 1, van richtlijn 2007/46 alsmede artikel 5, lid 2, van verordening nr. 715/2007 behalve algemene belangen, tevens de individuele koper beschermt tegen de koop van een motorvoertuig dat niet aan het Unierecht voldoet, in het bijzonder een voertuig dat is uitgerust met een verboden manipulatie-instrument als bedoeld in artikel 5, lid 2, van verordening nr. 715/2007.

2. Tweede prejudiciële vraag

Voorts rijst de vraag of een aanspraak op schadevergoeding van de koper van een voertuig rechtstreeks voortvloeit uit het Unierecht, ongeacht of het een Schutzgesetz betreft. Hiervoor zou het doeltreffendheidsbeginsel in samenhang met de grondrechten van de Unie en met eigen rechten van de natuur kunnen pleiten.

a) Het Unierechtelijke **doeltreffendheidsbeginsel** schrijft voor dat het nastreven van de Unierechtelijke doelen niet onmogelijk of uiterst moeilijk mag worden gemaakt.

De doelstellingen van de Europese wetgeving inzake de registratie en emissies van voertuigen verkrijgen alleen dan een nuttig effect als begane overtredingen worden bestraft en overtredingen in de toekomst worden voorkomen (zie ook artikel 46 van richtlijn 2007/46). De sancties moeten doeltreffend en afschrikkend zijn om een hoog niveau van verkeersveiligheid, gezondheidsbescherming, milieubescherming, energie-efficiëntie, beveiliging tegen ongeoorloofd gebruik en van de consumentenbescherming te waarborgen. Dit moeten de nationale rechterlijke instanties in aanmerking nemen (zie arrest Hof van 3 oktober 2013, ██████████ C-32/12, EU:C:2013:637).

Beide aspecten – dus zowel sanctionering als preventieve werking – lijken in Duitsland echter ter discussie te worden gesteld. Aangevoerd wordt dat de sancties in Duitsland onvoldoende zijn. Het Duitse recht zou geen sancties bevatten die voldoen aan de vereisten van het Unierecht. Er bestaat geen ondernemingsstrafrecht.

Ter compensatie zou het doeltreffendheidsbeginsel derhalve kunnen vereisen dat elk verwijtbaar (opzettelijk) handelen of nalaten van voertuigfabrikanten met betrekking tot manipulatie-instrumenten wordt bestraft, doordat de koper jegens de fabrikant een vordering tot schadevergoeding wegens onrechtmatige daad kan instellen.

b) Net als het doeltreffendheidsbeginsel zouden ook de **grondrechten van de Unie** een werkelijk Europees recht op schadevergoeding kunnen opleveren.

Het Handvest van de grondrechten – als *living instrument* – is in casu van toepassing, met andere woorden het is bindend voor de Europese Unie en haar lidstaten en legt hun verplichtingen op (artikel 51, lid 1, Handvest). De toepasselijkheid van het Unierecht – in casu het recht inzake de registratie van motorvoertuigen – impliceert en bepaalt namelijk dat de door het Handvest gewaarborgde grondrechten toepassing vinden (arrest Hof van 26 februari 2013, ██████████ C-617/10, EU:C:2013:105, punt 21).

Inhoudelijk gezien zijn vooral het recht op leven (artikel 2, lid 1, van het Handvest) en het recht op lichamelijke en geestelijke integriteit (artikel 3, lid 1, van het Handvest), als „ecologisch mensenrecht”, relevant. Deze fundamentele

rechten hebben vanwege hun nauwe band met de menselijke waardigheid in artikel 1 van het Handvest rechtstreekse derdenwerking of horizontale werking [omissis]. Zij zijn dus bedoeld om dwingende werking te hebben tussen particulieren in een civielrechtelijk geding (zie arrest Hof van 17 april 2018, ██████████ C-414/16, EU:C:2018:257, punten 76 e.v.). Dit geldt met name voor op een staat gelijkende partijen met grote invloed op de markt. Daarbij komen voorts het beginsel van gezondheidsbescherming in artikel 35 van het Handvest, het beginsel van milieubescherming in artikel 37 van het Handvest en het beginsel van consumentenbescherming in artikel 38 van het Handvest, die optimaliseringsgeboden bevatten.

Al deze grondrechten en beginselen brengen vergaande beschermingsverplichtingen met zich mee (zie ook arrest van Gerechtshof Den Haag van 9 oktober 2018, Urgenda, 200178.245/01). Ten slotte gaat het in wezen om de doeltreffendheid en effectieve handhaving van de Europese grondrechten. Krachtens artikel 51, lid 1, tweede volzin, van het Handvest moeten de Unie en de lidstaten de in het Handvest vastgelegde grondrechten en beginselen bevorderen. Deze uitdrukkelijke verplichting tot bevordering heeft tot doel de grondrechten ten volle te verwezenlijken en de bescherming van de grondrechten te *optimaliseren*.

c) **Eigen rechten van de natuur** kunnen in de gevallen van het dieselschandaal de bescherming versterken [omissis]. Stikstofoxiden zijn zeer schadelijk voor het milieu [zie ook arrest Hof van 3 juni 2021, Commissie/Duitsland (Grenswaarden - NO₂), C-635/18, EU:C:2021:437, alsmede conclusie van advocaat-generaal M. Bobek van 10 juni 2021, Duitsland - Ville de Paris e.a./Commissie, C-177/19 P, EU:C:2021:476]. Door de emissie van sterk verontreinigende stikstofoxiden, die hoger is dan toegestaan, worden rechten van de natuur aangetast, zoals haar recht op integriteit krachtens artikel 3 van het Handvest, bij toepassing naar analogie.

Dergelijke rechten van de natuur kunnen zowel uit het Handvest als uit de Europese Verdragen worden afgeleid, bijvoorbeeld naar analogie. Het open begrip „persoon”, dat in het Handvest veelvuldig wordt gebruikt, strekt zich ook uit tot de natuur of afzonderlijke ecosystemen [omissis]. Bovendien zou het tegenstrijdig zijn om kunstmatige intelligentie rechtspersoonlijkheid toe te kennen, zoals op Europees niveau wordt beoogd, maar ecosystemen niet.

De erkenning van specifieke rechten van de natuur door uitlegging en toepassing van het geldende recht is vereist op grond van *het belang en de spoedeisendheid* van de ecologische uitdagingen. Het Unierecht staat hiervoor open [omissis].

Hoe dan ook is er sprake van een fundamentele tegenstrijdigheid. De belangen van het kapitaal en vermogensbelangen zijn sinds eeuwen wettelijk gecodificeerd en gewaarborgd, thans zijn het cryptovaluta, terwijl de ecologische belangen van oudsher worden verwaarloosd. De intrinsieke waarde van de natuur en het milieu en de waarde ervan voor de mens – *conditio sine qua non* voor de uitoefening van alle mensenrechten – worden genegeerd.

De erkenning van rechten van de natuur sluit aan bij een wereldwijde tendens [omissis].

Toonaangevend zijn grondwetten en rechterlijke instanties in de Global South, bijvoorbeeld in Ecuador of Colombia. Zo heeft het Colombiaanse constitutionele hof rechtspersoonlijkheid toegekend aan een rivier, de Rio Atrato, en aan het Colombiaanse Amazonegebied. In tal van andere rechtsstelsels doen zich vergelijkbare ontwikkelingen voor. Dit is het geval in Nieuw-Zeeland of thans in Zwitserland en Zweden [zie ook de beslissing van het Zwitserse Bundesgericht (hoogste federale rechter, Zwitserland) over grondrechten voor primaten, arrest van 16 september 2020, 1C_105/2019].

Bovendien staat de rechtsorde van de Unie open voor internationale invloeden. De dynamische openingsclausule in artikel 53 van het Handvest maakt het mogelijk de beschreven wereldwijde juridische ontwikkeling op te nemen [omissis].

Ook de waarborg van de menselijke waardigheid in het Handvest pleit niet tegen, maar vóór de erkenning van rechten van de natuur. Uit de in artikel 1 van het Handvest verankerde menselijke waardigheid en de in de preambule geformuleerde verantwoordelijkheid jegens de gemeenschap der mensen en de toekomstige generaties volgt immers het vereiste om door de erkenning van rechten van de natuur ook voor de toekomstige generaties een vrij en zelfstandig leven in waardigheid mogelijk te maken.

Dit dient niet alleen de intergenerationele en intertemporele bescherming van de vrijheid, maar ook het in het Handvest verankerde gelijkheidsbeginsel. Dit beantwoordt aan het vereiste van solidariteit waarvan het gehele Handvest is doordrongen. Uit de grondrechten van de Unie – van het recht op leven tot het recht op eigendom – en het beschermende karakter daarvan vloeit de verplichting voort om de rechten van de natuur te erkennen.

Voorts wordt verwezen naar vergelijkbare verwijzingsbeslissingen met betrekking tot het „dieselschandaal”, bijvoorbeeld van het Landgericht Ravensburg (rechter in eerste of tweede aanleg Ravensburg, Duitsland) [omissis].

[omissis] [verwijzingsbevoegdheid volgens nationaal recht]

De twijfels over de onafhankelijkheid van de Duitse rechterlijke macht in de voorafgaande verwijzingsbeslissing van 15 juni 2020 (zaak C-276/20) worden gehandhaafd.

[omissis]